

Att bedöma undervisningskvalitet för barns utveckling och lärande i förskolan

Dimensioner av att mäta kvalitet
utifrån ett dynamiskt
systemperspektiv

Sofia Frankenberg

Att bedöma undervisningskvalitet för barns utveckling och lärande i förskolan

Dimensioner av att mäta kvalitet
utifrån ett dynamiskt systemperspektiv

av

Sofia Frankenberg

2023-09-10

Sammanfattning

Syftet med denna rapport är att presentera ett ramverk för att bedöma undervisningskvalitet för barns utveckling och lärande i förskolan med särskilt fokus på stöttat lärande. Frågan om bedömning är aktuell i både forskning och pågående förskoledebatt mot bakgrund av utmaningar vad gäller att erbjuda alla barn en likvärdig utbildning i förskolan. Studien tar sin utgångspunkt i ett forskningsprojekt om stöttat lärande och utvecklingen av *the Early Childhood Scaffolding Scale* (ECSS). Den teoretiska utgångspunkten tas i det så kallade relationella utvecklingssystemperspektivet som synliggör undervisning i form av lärprocesser mellan barn och pedagoger i riktning mot olika former av utvecklings- och lärandeinhåll. Potentialen vad gäller ECSS som bedömningsverktyg diskuteras i relation till ett ramverk för holistisk bedömning av utbildnings- och undervisningskvalitet. Ramverket synliggör olika dimensioner för bedömning så som: 1) målsättningen med bedömningen, 2) vem som genomför bedömningen, 3) formen av bedömning, 4) vem som bedöms, 5) innehållet i bedömningen, 6) tidsmässiga dimensioner och slutligen 7) statiska kontra dynamiska bedömningar av det fenomen som mäts. För att fånga komplexiteten i förskolans utbildnings- och undervisningsuppdrag behöver ett fokus på didaktiska lärprocesser kompletteras med bedömningar av vilka effekter dessa har på olika barn i termer av lärande, utveckling och välbefinnande

både på kort och lång sikt. Kunskap om bedömning av undervisningskvalitet och hur den kan stärkas hos pedagoger och lärare i förskolan kan potentiellt bidra till att öka likvärdigheten i förskolans undervisning. Mer tillämpad praktisk forskning med utgångspunkt i ett multidimensionellt perspektiv på bedömning erbjuder betydande möjligheter till kunskap som kan bidra till en mer likvärdig förskola för alla barn.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	4
2	Att bedöma undervisningskvalitet i förskolan.....	5
2.1	Läroplanen för förskolan	6
3	Ett dynamiskt perspektiv på bedömning.....	9
3.1	Stöttat lärande som undervisningspraktik.....	10
3.2	Dimensioner på bedömning.....	13
4	Diskussion	15
4.1	Möjligheter och utmaningar med att bedöma kvalitet.....	15
4.2	Slutsatser och rekommendationer för fortsatt forskning.....	16
5	Referenser.....	17

1 Inledning

Att förskolan upprätthåller en tillräckligt god utbildningskvalitet är av högsta vikt för barn, föräldrar, förskolepersonal och beslutsfattare. En tillräckligt god kvalitet i förskolan kan bidra till både välbefinnande i nuet och långsiktiga förutsättningar för fortsatt utbildning, livslångt lärande och välbefinnande (Sylva m.fl. 2010; Yoshikawa m.fl. 2013). Samtidigt visar forskning om den svenska förskolan, i likhet med stora delar av västvärlden, på betydande skillnader i kvalitet mellan olika verksamheter, med risk för att barn vars utveckling och lärande särskilt skulle gynnas av god undervisningskvalitet inte får det i tillräckligt hög utsträckning (Nasiopoulou m.fl. 2022; Sheridan m.fl. 2019; Sylva m.fl. 2011; Whitebread 2018). Förklaringar till dessa växande skillnader är komplexa och utgörs av en rad samverkande faktorer inklusive den stora expansionen av förskolan under de senaste decennierna, decentralisering av styrning och administration, förändringar i befolkningen på grund av invandring, ekonomiska förutsättningar, stora barngrupper och brist på utbildade förskollärare (Garvis, Williams & Sheridan 2021). Det krävs därför betydande insatser för att förskolan ska lyckas med det kompensatoriska uppdraget att erbjuda bästa möjliga förutsättningar för varje barn att nå sin fulla potential.

Som reaktion på de utmaningar förskolan står inför höjs röster från olika håll om behovet av bedömningar av förskolans verksamhet och måluppfyllelse. Frågan är dock vad syftet med olika former av bedömningar är, vad som ska bedömas och hur det ska ske på ett meningsfullt sätt (Åsén 2015). Tidigare forskning visar att bedömning är en kontroversiell fråga inom förskolan (Vallberg Roth 2021) och förskolans personal upplever dilemman vad gäller bedömningar av barns utveckling och lärande å ena sidan och förskolans kvalitet å andra sidan (Johansson 2016). En del av problemet handlar om att det saknas ett ramverk för bedömning som sätter barnet i centrum samtidigt som det gör rättvisa åt komplexiteten vad gäller både individuella lärandeprocesser och frågan om kvalitet i förskolan (Garvis & Lenz Taguchi 2021; Steenbeek & van Geertz 2018). En sådan modell behöver både inbegripa förskolans målstyrda uppdrag och samtidigt synliggöra det primära övergripande syftet med förskolan som handlar om att skapa så goda förutsättningar som möjligt för varje barns utveckling och lärande (Eidevald & Palmgren 2021).

Internationell forskning har funnit att det finns metoder och arbetssätt som är särskilt gynnsamma för barn som kommer från mindre resursstarka familjer och levnadsmiljöer (Pakulak & Lipina 2021; Persson 2015; Rege m.fl. 2018, 2019; Sylva m.fl. 2011; Yoshikawa 2013). Karaktäristiskt för dessa metoder och arbetssätt är att pedagogerna har en utvecklad förmåga att skapa stimulerande och stöttande interaktioner mellan sig och barnen i kombination med en effektiv

användning av läroplaner. Samtidigt måste frågan om vad som utgör en utbildningsmiljö av hög kvalitet och vad som villkorar pedagogers arbete förstås i relation till lokala förutsättningar och med respekt för att olika lokala gemenskaper kan komma att värdesätta olika aspekter på olika sätt (Garvis & Lenz Taguchi 2021; Steenbeek & van Geertz 2018).

Syftet med denna rapport är att bidra till diskussionen om bedömning av undervisningskvalitet i förskolan med fokus på hur förskolans personal kan stötta barns utveckling och lärande. Studien tar sin utgångspunkt i ett dynamiskt relationellt systemperspektiv (se nedan) och ett ramverk för att bedöma lärandeprocesser. Hänsyn tas till komplexiteten i att iscensätta lärandemiljöer som främjar individuella barns lärande och utveckling både i närtid och på längre sikt. Resonemangen exemplifieras med forskning om stöttat lärande och ett pågående arbete med att utveckla bedömningsverktyget Early Childhood Scaffolding Scale (ECSS). Avslutningsvis diskuteras förslag till vidare forskning och metodutveckling.

2 Att bedöma undervisningskvalitet i förskolan

Frågan om bedömning i förskolan är komplex. I generell bemärkelse handlar bedömning om att samla in relevant information för att fatta välgrundade beslut. Inom praktisk förskoleverksamhet kan det handla om den enskilda pedagogens direkta observationer av ett barns förmåga att exempelvis ta på sig overallen för att bedöma hur mycket stöd barnet behöver i stunden för att på sikt klara det själv. Det kan handla om bedömningar av barnets språkutveckling med hjälp av systematiska verktyg för att få vägledning i det pedagogiska arbetet (Espenakk 2005). Bedömningar utgör också en central aspekt av systematiskt kvalitetsarbete i syfte att säkerställa att den pedagogiska miljön skapar förutsättningar för barn att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål. Pedagogisk dokumentation är en vanligt förekommande metod för att dokumentera den pedagogiska verksamheten som kan skapa förutsättningar för reflektion och bedömningar av hur verksamheten iscensätts i relation till läroplanens målsättningar (Lenz Taguchi 1997/2013). Systematiska bedömningar av både pedagogisk kvalitet och barns förmågor är också centrala inom forskning som syftar till att synliggöra vad som fungerar för vem och varför, för att på så sätt generera evidens för olika pedagogiska metoder eller arbetsätt.

Inom det utvecklingsvetenskapliga forskningsfältet som bland annat inbegriper lingvistik, psykologi, pedagogik/didaktik och medicin finns en lång tradition av att mäta olika aspekter av barns utveckling, lärande och utveckling. Utveckling av nya bedömningsmetoder är också en central del av att utveckla kun-

skap om barns utveckling och lärande. Det händer också att metoder för att mäta olika fenomen utvecklas i forskningssyfte och att de därefter anpassas för att användas i praktiken som verktyg för bedömning. Dock är denna form av översättning från forskning till praktik beroende av kunskapstraditioner och normer (Vallberg Roth 2021).

2.1 Läroplanen för förskolan

För att närma sig frågan om bedömning i förskolan behöver utgångspunkten tas i den svenska läroplanen som specificerar att utbildningen ska möjliggöra för alla barn att ”ges bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande” (Skolverket 2018, s. 18). En rad olika utvecklings- och lärandemål i termer av att inhämta och utveckla kunskaper, förmågor, färdigheter och värden specificeras i läroplanen. Det handlar bland annat om generella förmågor som empati, omtanke, medkänsla och inlevelseförmåga. Barnens tillit, självförtroende, nyfikenhet, kreativitet och intresse och tilltro till sin egen förmåga ska också utvecklas. Utbildningen ska därutöver inspirera till nya upptäckter och kunskaper och ”främja barnens utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande samhällsmedlemmar”. Mer specifikt anger läroplanen också en rad kunskapsområden och förmågor som utbildningen ska ge förutsättningar att utveckla så som språk, matematik, naturvetenskap och teknik (Skolverket 2018). Vid revideringen av läroplanen 2018 förtydligades att undervisning ska bedrivas i förskolan under ledning av förskollärare (Sheridan & Williams 2018). Läroplanen specificerar med utgångspunkt i skollagen (SFS 2010:800) att:

”Undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med läroplanens mål som utgångspunkt och riktning, och syftar till utveckling och lärande hos barnen” (Skolverket 2018, s. 7).

Under de senaste åren har en rad olika perspektiv på vad undervisning kan vara i förskolan presenterats av forskare inom förskolan (Sheridan & Williams 2018, Vallberg Roth & Holmberg 2019; Vallberg Roth m.fl., 2020).

I läroplanen skrivs tydligt fram att uppföljning, utvärdering och utveckling av verksamheten ska ske:

”För att stödja och utmana barn i deras lärande behövs kunskap om varje barns erfarenheter, kunnande och delaktighet samt inflytande över och intresse för de olika målområdena. Det behövs också kunskap om hur barns utforskande, frågor, erfarenheter och engagemang tas tillvara i verksamheten,

hur deras kunnande förändras samt när de upplever verksamheten som intressant, rolig och meningsfull.

Syftet med utvärdering är att få kunskap om hur förskolans kvalitet, dvs. verksamhetens organisation, innehåll och genomförande kan utvecklas så att varje barn ges bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande. Det handlar ytterst om att utveckla bättre arbetsprocesser, kunna bedöma om arbetet sker i enlighet med målen och undersöka vilka åtgärder som behöver vidtas för att förbättra förutsättningarna för barn att leka, lära, utvecklas, känna sig trygga och ha roligt i förskolan.”

(Skolverket 2018, s. 18)

Frågan om uppföljning, utvärdering och utveckling kan förefalla självklar i en målstyrd verksamhet. Samtidigt konstaterar tidigare forskning och utvärderingar att det råder oklarheter kring vad som ska bedömas och hur (Vallberg Roth 2021; Johansson 2016).

”Det som betonas som särskilt svårt att förstå och som tvetydigt i läroplanen, är hur olika barns lärande och förändrade kunnande kan ligga till grund för utvärdering och utveckling av verksamheten när inte enskilda barns kunskaper ska bedömas utifrån förutbestämda nivåer, utan från den verksamhet de erbjuds” (Hjelmér 2022).

Frågan om bedömning är nära sammankopplad med den svenska läroplanen för förskolan som följer den nordiska och centraleuropeiska läroplanstraditionen till skillnad från den anglosaxiska (OECD 2006; Urban m.fl. 2022). De två traditionerna skiljer sig med avseende på fokus för utvärdering och bedömning i det att den nordiska och centraleuropeiska av tradition lagt fokus på att utvärdera verksamheten medan den anglosaxiska lagt större vikt vid att bedöma enskilda barns utveckling och lärande. Det är alltså med stöd i förskolans tradition som man argumenterar för att individuella barns kunskaper och förmågor inte ska bedömas utifrån givna kriterier. Sammanfattningsvis kan man konstatera att det inte råder konsensus i fråga om vad som ska bedömas och hur bedömning ska genomföras i förskolan.

2.11 Vad är kvalitet?

Nära kopplad till frågan om bedömning är frågan om vad som utgör kvalitet. Bedömningar inom ramen för förskolan skapar beslutsunderlag för olika handlingar eller åtgärder i syfte att verka för en verksamhet av god kvalitet. Kvalitet

inom ramen för utbildning delas vanligtvis in i strukturkvalitet och processkvalitet (Slot 2018). Strukturkvalitet handlar om ramarna för verksamheten så som exempelvis ekonomiska förutsättningar, lokaler, kompetensförsörjning och barngruppens storlek, vilket har en indirekt påverkan på barns utveckling och lärande. Processkvalitet är avhängig strukturkvalitet, men fokuserar på utbildningens verksamma mekanismer i termer av så kallade proximala processer, dvs. det som har en direkt påverkan på barnet så som interaktion mellan pedagoger och barn, undervisningspraktiker och barnens ömsesidiga interaktion (Bronfenbrenner & Morris 2006).

Metoder för att mäta kvalitet i utbildningssammanhang, så som förskolan, baseras vanligen på skattningar av direkta observationer. Den kanske mest använda metoden för att mäta kvalitet i undervisning och pedagogisk verksamhet är *The Early Childhood Environment Rating Scales* (ECERS; Harms & Clifford 1980; Harms, Clifford & Cryer 2015; Sheridan m.fl. 2019). Skalan finns utformad för olika åldersgrupper och fokuserar på *tillgång av lärandeaktiviteter, lärar-barn interaktion* och miljömässiga aspekter i termer av *säkerhet och hälsa*. Skalan har använts i en stor mängd länder, inklusive Sverige (Sheridan m.fl. 2019). *The Classroom Assessment Scoring System* (CLASS; Pianta m.fl. 2007) är en observationsskala som i större utsträckning än ECHERS fångar interaktionskvalitet. Metoden fokuserar på emotionellt stöd i termer av *responsivitet och stöd* från den vuxnes sida, undervisning i termer av *stöttande av lärandeprocesser* och *klassrumsorganisation*. CLASS har inte använts i Sverige, men däremot i Norge (Havighurst m.fl. 2022). Båda dessa bedömningsverktyg bygger på att den pedagogiska miljön observeras av oberoende tränade observatörer med hjälp av standardiserade observationsprotokoll. Fördelen med denna form av observationer är att den ger direkt tillgång till pågående läroprocesser i termer av mellanmänsklig interaktion i relation till material och uppgifter.

Både ECHERS och CLASS används också för professionsutveckling genom att professionella skattar sin egen verksamhet som ett bedömningsunderlag för att arbeta med att stärka verksamhetens kvalitet (Evertsen m.fl. 2023; Mathers m.fl. 2007). Detta är ett exempel på hur verktyg som utvecklas för forskningsändamål översätts till pedagogisk praktik.

Frågan om kvalitet i förskolan är omdebatterad (Garvis & Lenz Taguchi 2021) och mätningar av kvalitet med ECHERS och CLASS har kritiserats för att reducera filosofiska värdefrågor till instrumentella, tekniska eller administrativa problem, ett perspektiv som fått bred spridning inom svensk förskola (Dahlberg, Moss & Pence 2013). Mot bakgrund av de utmaningar som den svenska förskolan står i, och särskilt oklarheter vad gäller bedömning, behöver frågan om kvalitet sättas i ett bredare perspektiv. Samtidigt behöver metoder som specifikt

är utvecklade med utgångspunkt i svensk läroplan, tradition och verksamhetens villkor utvecklas. Detta var utgångspunkten för arbetet med att utveckla bedömningsverktyget *Early Childhood Scaffolding Scale* (ECSS).

3 Ett dynamiskt perspektiv på bedömning

Mot bakgrund av att frågan om bedömning inom ramen för förskolans verksamhet behöver förtydligas, i kombination med den aktuella diskussionen om behovet av att vidga konceptualiseringen av kvalitet i förskolan (Garvis & Lenz Taguchi 2021), föreslås här det relationella utvecklingssystemperspektivet (RDS) (Overton 2013) och teorin om dynamiska förmågor (Fischer 1980; Mascolo 2020) som utgångspunkt för att bidra till ökad klarhet vad gäller att bedöma kvalitet i förskolan i relation till förskolans uppdrag så som det specificeras i läroplanen. RDS har beskrivits som ett nytt vetenskapligt paradigm som förenar forskning från olika discipliner som fokuserar på att beskriva, förklara och främja barns (och vuxnas) utveckling och lärande (Overton 2013; Sommer & Frankenberg 2018). Det rör sig om ömsesidigt beroende processer på alltifrån biologisk och neurologisk nivå i form av aktiverade nervceller, via kroppens sinnen, uppmärksamhet, perception och tolkningsförmåga till social interaktion inom ramen för sociala och materiella sammanhang. På så sätt erbjuder RDS ett metateoretiskt perspektiv för mångvetenskaplig tillämpad utvecklingsvetenskaplig forskning med målsättning att bidra med kunskap som kan informera skolans och förskolans praktik (Darling-Hammond m.fl. 2019). Men för att synliggöra centrala mekanismer vad gäller att bedöma undervisningskvalitet behöver man zooma in på specifika fenomen och processer och där kommer teorin om dynamiska förmågor (Fischer 1980; Mascolo 2020) särskilt till användning, inte minst då begreppet förmågor är ett centralbegrepp i den svenska läroplanen för förskolan (Skolverket 2018). På en generell nivå innebär en individuell förmåga i det här sammanhanget en handlingskompetens i form av att kunna kontrollera tankar, känslor och handlingar för att på ett gynnsamt sätt lösa en specifik uppgift (Mascolo 2020).

Undervisningens centrala mekanismer utgörs av lärarens upprepande stötande av handlingsorienterade processer i relation till barnet och olika former av innehåll och aktiviteter som succesivt bygger upp barnets förmågor på lång sikt. Hur dessa processer utvecklar sig är givetvis beroende av det individuella barnets förutsättningar och förmågor men det är samtidigt här undervisningens potential ligger, genom pedagogens förmåga att i stunden bedöma barnets potential för utveckling och lärande och handla på sätt som främjar barnets lärande och utveckling. Av detta följer att ett centralt fokus för bedömning av både förskolans

kvalitet och bedömning av barns förmågor behöver ta utgångspunkt i lärandeprocesser mellan pedagog och barn (Steenbeek & van Geertz 2018). Utifrån ett utvecklingsvetenskapligt perspektiv och med förankring i ett relationellt dynamiskt systemperspektiv förstås drivkrafterna för utveckling och lärande vara de proximala processer som individen är en del av (Mascolo & Fischer 2015). Det handlar om hur de interaktioner och aktiviteter barnet engagerar sig i påverkas och påverkar barnet. Det är förskollärarna som har ansvar för att säkerställa en tillräckligt god utvecklings- och lärandekvalitet vad gäller den pedagogiska miljön för det enskilda barnet och barngruppen för att läroplanens specificerade utvecklings- och lärandemål ska uppnås. På så sätt handlar lärande fundamentalt om dynamiska relationer mellan barnet, lärandematerial/uppdrag och läraren. Frågan om vad som skapar förutsättningar för proximala processer av hög kvalitet i förskolan är samtidigt komplex och ett relationellt utvecklingssystemperspektiv synliggör hur olika system samverkar så som ekonomiska förutsättningar, utbildad personal, tillräckligt med personal i relation till barngruppernas storlek (strukturkvalitet), och pedagoger med en kompetens till god interaktion och stöttande (processkvalitet) i relation till olika aspekter av lärande och utveckling. För att utveckla kunskapen om vad som utgör kvalitet i förskolans undervisning och hur den kan säkerställas behövs metoder för att bedöma kvalitet ur olika perspektiv och på både på kort och lång sikt utvecklas (Steenbeek & Geertz 2018).

3.1 Stöttat lärande som undervisningspraktik

Begreppet ”stöttande” används frekvent i förskolans praktik för att fånga en mångfald av olika handlingar som förskolepersonal utför för att skapa förutsättningar för och guida och vägleda barns lärande (Wood, Bruner & Ross 1976). Det innebär att begreppet och fenomenet är väl förankrat i den svenska förskoletraditionen. Begreppet stöttande riktar fokus mot samspelet mellan barnet och läraren som utgör förutsättningar för barnets utveckling och lärande.

Trots att begreppet stöttande är vanligt förekommande i pedagogisk praktik är empirisk förskoleforskning som undersöker villkoren för och kvaliteten på stöttande i relation till olika former av kunskapsinnehåll och utvecklingsmål begränsad; se forskningsöversikt av Bertell & Frankenberg (*kommande*). Ett centralt fokus i forskning om stöttat lärande utgörs av beskrivningar av stöttandestrategier och en stor mängd strategier i relation till olika kunskapsinnehåll har beskrivits. Stöttandestrategier utgörs av förkroppsligade verbala och icke-verbala handlingar och kan dels förstås i relation till hur stöttandet utförs och dels vad stöttandet syftar till. Exempel på stöttandestrategier är fysisk guidning, modellerande, instruktion, tolkning, att ställa frågor och

uppmuntran (Mascolo & Fischer 2015). Forskningen om stöttat lärande kan sorteras i olika teman avseende fokus för pedagogiskt stöttande. De flesta studier som inkluderas i litteraturoversikten fokuserar på stöttande av språk, följt av naturvetenskap och matematik, lek, emotionellt stöttande och interaktion barn emellan (Bertell & Frankenberg, *kommande*).

Merparten av studier med fokus på stöttande är småskaliga kvalitativa studier som involverar en eller några enstaka lärare vid en eller några få skolor. Men det finns också några större studier och en metastudie som fokuserar stöttande av narrativ förmåga. I linje med van de Pol, Volman & Beishuizen (2010) konstaterar Bertell & Frankenberg (*kommande*) att forskningen om stöttande är heterogen och att det saknas en systematisk utveckling av empiriskt grundad kunskap som bygger vidare på tidigare forskning. För att föra forskningsfältet framåt behövs dessutom en gemensam teoretisk ram och metoder för datainsamling och analys.

3.1.1 ECCS som verktyg för att bedöma stöttande

Skattningsskalan ECSS syftar till att bedöma undervisningskvalitet i termer av sam-aktiverat stöttande baserat på observationer av förskolans praktik¹. ECSS utvecklades med utgångspunkt i tidigare forskning (Bertell & Frankenberg *kommande*; van Geert & Steenbeek 2005; van de Pol m.fl. 2010). Video-inspelad interaktion av förskoledidaktiska aktiviteter låg också till grund för utvecklingen av skalan. Skalan består av sex delskalor som fokuserar på pedagogens handlingar respektive barnets/barnens handlingar i linje med teorin om relationella utvecklingssystem som synliggör stöttande i termer av dynamiska samaktiverade handlingar.

De sex delskalorna fokuserar på 1) pedagogens stöttandehandlingar och barnets/barnens svar på dessa handlingar, 2) pedagogens strukturering av och barnets/barnens anpassning till aktiviteten, 3) pedagogens stöttande av både individuella barn och grupp och deras involvering i aktiviteten, 4) pedagogens och barnets/barnens engagemang och fokuserade uppmärksamhet i relation till aktiviteten, 5) pedagogens metakognitiva stöttande och barnets självreglering och slutligen 6) pedagogens nyfikenhetsstöttande och barnet/barnens uttryck för nyfikenhet och utforskande, se Tabell 1. Förskolepedagogisk praktik karaktäriseras av gruppens dynamik och oftast är flera pedagoger involverade i den pågående praktiken. Det innebär att även pedagogernas ömsesidiga interaktion och samarbete är av betydelse för undervisningens kvalitet. Av den anledningen

¹ Frankenberg, S. (2023) The Early Childhood Scaffolding Scale. Conceptual framework, Operationalization and Functionality. IFAU working paper 2023:20

fokuseras även på pedagogernas inbördes stöttande som en delaspekt av bedömningen.

Nästa steg i utvecklingen av ECSS är att undersöka dess tillförlitlighet i termer av psykometriska kvaliteter.

Tabell 1: Delskalor ECSS.

P	PEDAGOG	SS	BARN	B
P1	Använder stöttande strategier när relevant	 Stöttar samstämmigt med barnets intresse och uppmärksamhet på sätt som främjar lärande och utveckling	Svarar på pedagogens stöttande i relation till lärandeaktiviteten	B1
P2	Strukturerar aktiviteten i linje med specifika lärandemål		Anpassar sig ändamålsenligt till lärandeaktiviteten	B2
P3	Stöttar både individuella barn och gruppen i relation till specifika lärandemål.		Både individuella barn och gruppen är aktivt involverade i aktiviteten	B3
P4	Uttrycker engagemang och fokuserad uppmärksamhet som främjar barnets uppmärksamhet och motivation.		Uttrycker engagemang i relation till lärandeaktiviteten	B4
P5	Stöttar barnets metakognition , dvs. barnets förståelse av sitt eget tänkande och lärande		Regerar sitt eget lärande	B5
P6	Stöttar barnets intresse och nyfikenhet		Uttrycker intresse och nyfikenhet	B6

3.2 Dimensioner på bedömning

ECSS utgör ett exempel på ett verktyg vars målsättning är att kunna användas för att bedöma undervisningskvalitet. Att bedöma undervisningskvalitet kan göras i olika syften. Ett motiv kan vara att utvärdera om verksamheten lever upp till styrdokumentens målsättningar vad gäller pedagogernas stöttande (Skolinspektionen 2018). Ett annat sätt att utvärdera om verksamheten uppnår målen är att undersöka utvecklingen av barns förmågor som specificeras i läroplanen i relation till undervisningskvaliteten. Detta är praktikorienterade och målstyrnings-relaterade syften. Undervisningskvalitet studeras även i syfte att beskriva, förklara eller främja lärandeprocesser för att på så sätt generera generell forskningsbaserad kunskap om barns utveckling och lärande och hur dessa processer kan stöttas.

För att tydliggöra mångfalden vad gäller perspektiv på bedömning kan de kategoriseras utifrån en rad olika dimensioner: 1) målsättningen med bedömningen, 2) vem som genomför bedömningen (direkt av den som är berörd eller indirekt av oberoende observatör), 3) formen av bedömning, 4) vem som bedöms, 5) innehållet i bedömningen, 6) tidsmässiga dimensioner (enstaka mätningar kontra flera mätningar över tid) och slutligen 7) statiska kontra dynamiska bedömningar (standardiserad mätningar av ett avgränsat fenomen kontra kartläggning av individuella situationsspecifika lärandeprocesser) (Steenbeek & van Geertz 2018).

Vad gäller ECSS var det initiala syftet att utveckla ett forskningsinstrument för att bedöma undervisningskvalitet inom ramen för den svenska läroplanen. Målsättningen med att använda ECSS inom forskning kan vara att undersöka variation med avseende på undervisningskvalitet. Även om det finns indikationer på stora skillnader i strukturkvalitet behövs mer systematiska studier av undervisningskvalitet för att ge en bättre bild av hur det faktiskt ser ut liksom vilken påverkan det har på olika barns förmågor. För att möta detta syfte krävs en forskningsdesign som lever upp till kunskapsanspråk vad gäller mätningarnas tillförlitlighet (validitet och reliabilitet) och generaliserbarhet. Det innebär bland annat att bedömningarna görs av oberoende observatörer som använder tillförlitliga systematiska metoder som fångar fenomenet, i det här fallet undervisningskvalitet, på ett meningsfullt sätt. Meningsfullheten vad gäller att bedöma undervisningskvalitet motiveras i det här fallet dels utifrån aktuell forskning om barns utveckling och lärande och utifrån den lokala praktik som

ska studeras. I fokus för ECSS är stöttat lärande, vilket riktar bedömningens fokus mot de handlingar som pågår i interaktioner mellan framför allt personal och barn. Det faktum att begreppet stöttande är mycket vanligt förekommande i svenska förskoleverksamhet borgan för att det också uppfattas som meningsfullt för förskolans verksamma.

Även om generell forskning om undervisningskvalitet är av stor betydelse för att beskriva och förklara stöttade lärandeprocesser är det först när förskolans personal iscensätter undervisning av hög kvalitet som det bidrar till förskolans måluppfyllelse. Det innebär att personalen behöver besitta förkroppsligad kunskap, bedömningsförmåga och handlingspotential i direkt interaktion med barnen i specifika undervisningssituationer. Praktisknära forskning visar att bedömningskolor som ECHERS och CLASS även kan användas i syfte att utveckla pedagogiska praktiker, vilket även utgör ett potentiellt användningsområde för ECSS när det är färdigutvecklat och prövat i termer av psykometriska kvaliteteter. I Norge har verktyget CLASS används i syfte att utveckla pedagogers kompetens vad gäller interaktionskvalitet och pedagoger vittnar om att det har skärpt deras förmåga att göra bedömningar och utveckla handlingspotential för att bättre stötta barns utveckling och lärande (Evertsen m.fl. 2023).

För att säkerställa att de metoder och arbetssätt som används i förskolan verkligen skapar goda förutsättningar för att realisera målsättningarna i läroplanen räcker det inte med att fokusera på dynamiska processer av interaktionskvalitet, så som ECSS. Dessa processer måste också relateras till långsiktiga målsättningar i termer av att rusta barnen för att klara sig bra i skolan och för ett livslångt lärande. För att utvärdera om de arbetssätt och metoder som används skapar förutsättningar för att nå målen behöver barns utveckling och lärande bedömas. Vad fungerar för vem och hur? Genom att fokusera på barns utveckling och lärande som främsta målsättning för förskolans verksamhet behöver bedömningar göras av barns individuella förmågor.

Ett dynamiskt perspektiv på lärande kan synliggöra hur individuella förmågor varierar över tid vilket föranleder multipla mätningar för att synliggöra dessa komplexa processer. En utmaning är hur multipla mätningar ska kunna genomföras rent praktiskt, utan att ta för mycket tid i anspråk och utan att skapa negativa erfarenheter för barnen att de blir bedömda. Digitala resurser erbjuder idag nya användarvänliga möjligheter att utföra dynamiska bedömningar av utveckling och lärande genom lekfulla applikationer som administreras via lärplatta, så som lek- och lärspele. Sådana metoder kan användas både i forskningssyfte och som underlag för pedagogiskt stöttande. Ett exempel på ett verktyg som är under utveckling och som syftar till att skapa underlag för formativa bedömningar av yngre barns förmågor i tidig matematik är projektet DigiTaktik som med

finansiering från Skolforskningsinstitutet utvecklat ett lärarstöd (Kjällander 2021) baserat på lek- och lärspelet den Magiska trädgården (Gulz & Haake 2021). Ytterligare ett exempel på digitala verktyg för bedömning av tidig matematisk förmåga är AniBanani som utvecklats inom ramen för interventionsforskning vid Universitetet i Stavanger. Detta instrument har uppvisat goda psykometriska kvaliteter och har med framgång använts i flera interventionsstudier (Rege m. fl. 2018, 2019; Størksen m. fl. 2023; ten Braak & Størksen 2021).

4 Diskussion

Syftet med denna rapport har varit att presentera ett perspektiv på bedömning av undervisningskvalitet med fokus på stöttat lärande. Av utgångspunkten i relationell dynamisk utvecklingssystemteori följer att de verksamma mekanismerna i både utveckling och lärande utgörs av proximala lärprocesser. I fokus för lärande och pedagogisk praktik står därför det kontinuerliga flödet av interaktioner mellan den lärande individen och omgivningen här och nu och hur det genom upprepning och variation formar förmågor och kunskap på längre sikt. Av det teoretiska perspektivet följer också att frågan om att bedöma undervisningskvalitet kräver ett flerdimensionellt angreppssätt som tar hänsyn till komplexiteten i dynamiska utvecklingssystem.

I likhet med andra observationsskalor möjliggör ECSS bedömningar från flera olika perspektiv. Denna form av observationer kan användas för att undersöka hypoteser om samband mellan kvalitet och andra variabler så som olika aspekter av barns utveckling och lärande för att etablera evidens för specifika arbetssätt och metoder. Men verktyg som detta kan också användas i syfte att utveckla personalens kompetens att stötta barns utveckling och lärande i termer av bedömning och handlingsorientering.

4.1 Möjligheter och utmaningar med att bedöma kvalitet

I inledningen konstaterades att den svenska förskoleprofessionen i linje med den nordiska läroplanstraditionen har tagit avstånd från att bedöma enskilda barns utveckling och lärande som strategi för att utvärdera och utveckla verksamheten. Det finns dock ett antal exempel på nordisk förskoleforskning som tagit sig an frågan om att evidensbasera olika former av arbetssätt genom att följa upp effekter på barns utveckling och lärande (se t.ex. Gerholm m.fl. 2019; Havighurst m.fl. 2022; Jensen & Sjö 2022; Rege m.fl. 2018, 2019; Størksen m.fl. 2023). För att säkerställa att olika metoder och arbetssätt verkligen bidrar till barns utveckling och lärande behövs adekvata bedömningsmetoder. Ett relationellt

dynamiskt systemperspektiv på bedömning synliggör värdet och potentialen i att kombinera multipla perspektiv på bedömning genom att inkludera mätningar av lärmiljöernas kvalitet, stöttandekvalitet och utfall i termer av barns utveckling och lärande, både på kort och lång sikt.

Mot bakgrund av utmaningar vad gäller kvalitet i den svenska förskolan behövs betydligt mer forskning för att beskriva, förklara och främja lärandeprocesser av hög kvalitet i olika lärandemiljöer och med utgångspunkt i lokala förutsättningar. Det behövs studier av olika slag, allt ifrån studier som följer barn över tid och studier av effekter av kvalitet och olika arbetssätt på individers utveckling, lärande och välmående till kvalitativa studier i syfte att exempelvis beskriva lärandeprocesser (Sylva m.fl. 2011).

4.2 Slutsatser och rekommendationer för fortsatt forskning

Sambanden mellan förskolans organisering, målstyrning, professionens kompetens och arbetsvillkor, god utbildningskvalitet, barns upplevelser och perspektiv och effekter på barns utveckling och lärande är komplexa. Den svenska förskolan karaktäriseras av oklarheter vad gäller i vilken utsträckning arbetssätten skapar förutsättningar för att barnen utvecklas till sin fulla potential. Det saknas också evidensbaserad kunskap om vilka didaktiska undervisningsmetoder som är mest funktionella i relation till läroplanens mål och riktlinjer. Här har forskning en viktig funktion att fylla. Genom att fokusera på både förskolans kvalitet och barns utveckling och lärande kan tillämpad kunskap om utvecklings- och lärandeprocesser skapas.

Det är angeläget att utveckla evidensbaserade generella riktlinjer, pedagogiska metoder och arbetssätt som ger vägledning till förskolans personal och chefer för att säkerställa att varje barn erbjuds utbildning av hög kvalitet. Därtill behövs insatser för att främja samverkan och kunskapsutbyte mellan forskare och praktiker för att utveckla den vetenskapliga grunden för förskolans praktik (Frankenberg m.fl. 2019). Men för att det ska resultera i en likvärdig verksamhet av hög kvalitet krävs metodutveckling med utgångspunkt i aktuell teoribildning och som tar komplexiteten i förskolans utbildnings- och undervisningsuppdrag på allvar.

5 Referenser

- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology, Vol. 1: Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793 – 828). New York: Wiley.
- Dahlberg, G., Moss, P., & Pence, A. (2013). *Beyond quality in early childhood education and care: Languages of evaluation*. Routledge.
- Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2019). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 1–44. <https://doi.org/10.1080/10888691.2018.1537791>
- Eidevald, C., & Palmgren, M. (2021) *Förskolan med barnet i centrum. En vision för förändringsarbete och bästa möjliga organisering*. Liber.
- Espenakk, U. (2005) *Tras: tidig registrering av språkutveckling: Handbok om språkutveckling hos barn*. Nypon förlag.
- Evertsen, C., Størksen, I., Tharaldsen, K. B., & Kucirkova, N. (2023). Gains and challenges with the Classroom Assessment Scoring System in a social pedagogical tradition. *Frontiers in Education* 7:965174. doi: 10.3389/educ.2022.965174
- Fischer, K. W. (1980). A theory of cognitive development: The control and construction of hierarchies of skills. *Psychological Review*, 87, 477–531. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.87.6.477>
- Frankenberg, S. J., Taguchi, H. L., Gerholm, T., Bodén, L., Kallioinen, P., Kjällander, S., ... & Tonér, S. (2019). Bidirectional collaborations in an intervention randomized controlled trial performed in the Swedish early childhood education context. *Journal of Cognition and Development*, 20(2), 182-202.
- Garvis, S., & Taguchi, H. L. (2021). *Quality Improvement in Early Childhood Education*. Springer International Publishing.
- Garvis, S., Williams, P., & Sheridan, S. (2021). Quality Improvement and Preschool Teacher Competence in Sweden. In Garvis, S. & Taguchi, H. L. *Quality Improvement in Early Childhood Education* (pp. 127-143). Palgrave Macmillan, Cham.

- Gulz, A., & Haake, M. (2021). No child left behind, nor singled out: is it possible to combine adaptive instruction and inclusive pedagogy in early math software?. *SN Social Sciences*, 1(8), 203.
- Harms, T., & Clifford, R. M. (1980). Early childhood environmental rating. *New York: Teachers College Press. Hartup, W., & Moore, SG (1991). Early peer relations: Developmental significance and prognostic implications. Early Childhood Research Quarterly*, 5, 1-7.
- Harms, T., Clifford, R. M., & Cryer, D. (2015). *Early Childhood Environment Rating Scale, Third Edition*. New York, NY: Teachers College Press.
- Havighurst, S. S., Edvoll, M., Tidemann, I., Bølstad, E., Holme, H., Bergum Hansen, M., ... & Nygaard, E. (2022). A Randomized Controlled Trial of an Emotion Socialization Intervention in Norwegian Kindergartens. *Early Education and Development*, 1-22.
- Hjelmér, C. (20 oktober 2022) *Kritik mot standardiserade program för bedömning i förskolan*. Skolverket. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/kritik-mot-standardiserade-program-for-bedomning-i-forskolan>
- Jensen, P., & Sjö, N. M. (2022). The effects of a large-scale school readiness intervention on Danish preschool children's emergent mathematics skills. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1-16.
- Johansson, E.M. (2016). *Det motsägelsefulla bedömningsuppdraget: en etnografisk studie om bedömning i förskolekontext*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2016. Göteborg.
- Kjällander, S. (2021). Design workshops to develop a digital educator's tool. In *Designs for Research, Teaching and Learning* (pp. 82-110). Routledge.
- Lenz Taguchi, H. (1997/2013) *Varför pedagogisk dokumentation? 2:a upplagan*. Gleerups.
- Mascolo, M. F. (2020). Dynamic skill theory: An integrative model of psychological development. In *Handbook of integrative developmental science* (pp. 91-135). Routledge.
- Mascolo, M.F. & Fischer, K., (2015). Dynamic Development of Thinking, Feeling and Acting. I Lerner, R. M., Leventahl, T. & Bornstein, M.H. (red) *Handbook of Child Psychology and Developmental Science, Theory and Method*. Hoboken, NJ: Wiley

- Mathers, S., Linskey, F., Seddon, J., & Sylva, K. (2007). Using quality rating scales for professional development: Experiences from the UK. *International Journal of Early Years Education*, 15(3), 261-274.
- Nasiopoulou, P., Mellgren, E., Sheridan, S., & Williams, P. (2022). Conditions for Children's Language and Literacy Learning in Swedish Preschools: Exploring Quality Variations with ECERS-3. *Early Childhood Education Journal*. <https://doi.org/10.1007/s10643-022-01377-4>
- OECD (2006) *Starting Strong II: Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing.
- Overton, W.F. (2013) A New paradigm for Developmental Science: Relationism and Relational- Developmental Systems. *Applied Developmental Science*, 17(2), s.s. 94-107
- Pakulak, E., & Lipina, S. J. (2021). Neuroscientific Approaches to Optimize Self-regulatory Skills in Children from Backgrounds of Poverty in Different Cultural Contexts. In *Quality Improvement in Early Childhood Education* (pp. 199-228). Palgrave Macmillan, Cham.
- Pianta, R. C., Hamre, B. K., Haynes, N. J., Mintz, S. L., & La Paro, K. M. (2007). *Classroom Assessment Scoring System (CLASS), secondary manual*. Charlottesville: University of Virginia. Center for Advanced Study of Teaching and Learning.
- Persson, S. (2015). *En likvärdig förskola för alla barn. Innebörder och indikatorer* [An equal preschool for all children. Implications and indicators]. Vetenskapsrådets rapportserie. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Rege, M., Solli, I. F., Størksen, I., & Votruba, M. (2018). Variation in center quality in a universal publicly subsidized and regulated childcare system. *Labour Economics*, 55, 230-240.
- Rege, M., Størksen, I., Solli, I. F., Kalil, A., McClelland, M., Braak, D. T., ... & Hundeland, P. S. (2019). Promoting child development in a universal preschool system: A field experiment. *CESifo Working Paper no. 7775*. 42.
- SFS 2010:800. Skollag. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Sheridan, S., Garvis, S., Williams, P., & Mellgren, E. (2019). Critical aspects for the preschool quality in Sweden. *Policification of Early Childhood Education and Care: Early Childhood Education in the 21st Century* .: Vol. Vol III, 170.

- Sheridan, S., & Williams, P. (2018). *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*
[Teaching in preschool. A research review]. Stockholm: Skolverket.
- Skolinspektionen (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse. Ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan. Slutrapport*. Stockholm: Skolinspektionen. Downloaded 2021-09-26
<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/regeringsrapporter/2018/forskolans-kvalitet-och-maluppfyllelse/>
- Skolverket (2018) *Läroplan för förskolan. Lpfö 18*. (2018). Norstedts Juridik AB.
- Slot, P. (2018). Structural characteristics and process quality in early childhood education and care: A literature review. *OECD Education Working Papers No. 176*.
- Steenbeek, H., & van Geert, P. (2018). Assessing Young Children's Learning and Behavior in the Classroom: A Complexity Approach. In M. Fleer & B. van Oers (Eds.), *International Handbook of Early Childhood Education* (pp. 1279–1299). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-024-0927-7_66
- Størksen, I., Rege, M., Solli, I. F., ten Braak, D., Lenes, R., & Geldhof, G. J. (2023). The playful learning curriculum: A randomized controlled trial. *Early Childhood Research Quarterly*, 64, 36-46.
- Sylva K, Melhuish E, Sammons P, Siraj-Blatchford I and Taggart B (2010) *Early Childhood Matters: Evidence from the Effective Pre-school and Primary Education Project*. London: Routledge.
- Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2011). Pre-school quality and educational outcomes at age 11: Low quality has little benefit. *Journal of Early Childhood Research*, 9(2), 109–124. <https://doi.org/10.1177/1476718X10387900>
- Sommer, D. & Frankenberg, S.J. (2018) *Från utvecklingspsykologi till utvecklingsvetenskap*. Gleerups.
- ten Braak, D., & Størksen, I. (2021). Psychometric properties of the Ani Banani Math test. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(4), 610-628.

- Urban, M., Reikerås, E., Eidsvåg, G. M., Guevara, J., Saegø, J., & Semmoloni, C. (2022). *Nordic approaches to evaluation and assessment in early childhood education and care*. Nordic Council of Ministers.
- Vallberg Roth, A. C. (2021). Bedömning och sambedömning i förskola enligt förskollärares, chefers och rektorers skriftliga beskrivningar. *Utbildning och Lärande*, 15(1), 29–49.
- Vallberg Roth, A.-C., & Holmberg, Y. (2019). Undervisning i relation till omsorg och lärande i förskola: Flerstämmig undervisning och didaktisk (o)takt? *Pedagogisk forskning i Sverige*, 24(2), 29–56. <https://doi.org/10.15626/pfs24.02.02>
- Vallberg Roth, A.-C., Holmberg, Y., Löf, C. & Stensson, C. (2020). *Didaktik: flerstämmig undervisning i förskolan*. Malmö: Studentlitteratur.
- Van de Pol, J., Volman, M., & Beishuizen, J. (2010). Scaffolding in teacher–student interaction: A decade of research. *Educational psychology review*, 22, 271–296.
- van Geert, P., & Steenbeek, H. (2005). The dynamics of scaffolding. *New ideas in Psychology*, 23(3), 115–128.
- Whitebread, D. (2018). Quality in early childhood education: The contribution of developmental psychology. *International handbook of early childhood education*, 319–334.
- Wood, D., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). The role of tutoring in problem solving. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17(2), 89–100.
- Yoshikawa, H., Weiland, C. Brooks-Gunn, J., Burchinal, M. R., Espinosa, L. M., Gormley, W. T., Ludwig, J., Magnuson, K. A., Phillips, D. & Zaslow, M. J. (2013). *Investing in Our Future: The Evidence Base on Preschool Education*. Society for Research in Child Development. Foundation for Child Development. <http://fcd-us.org/resources/evidence-base-preschool>
- Åsén, G. (2015). Tio grundläggande frågor i samband med bedömning. I Åsén (red.) *Utvärdering och pedagogisk bedömning i förskolan*. Liber.

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet med placering i Uppsala.

IFAU ska främja, stödja och genom forskning genomföra uppföljningar och utvärderingar. Uppdraget omfattar effekter av arbetsmarknads- och utbildningspolitik, arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadseffekter av socialförsäkringen.

I rapportserien presenteras såväl IFAU:s forskning som resultat av samarbeten med andra nationella och internationella forskningsorganisationer.

IFAU delar årligen ut bidrag till olika forskningsprojekt, vars resultat publiceras i rapportserien.

Rapporterna kan vara fristående eller publiceras tillsammans med ett Working paper.

Alla IFAU:s publikationer finns på www.ifau.se